

PREMI "MATEU SEGUÍ PUNTAS" 2003

Els començaments en literatura

SÍLVIA PONS I SEGUÍ

Hi ha moltes maneres de començar una obra literària, i buscar una definició que inclogui aquesta varietat, no és feina fàcil. Un començament pot ser un procés d'ubicació del lector dins el text que es diposa a llegir. Aquesta ubicació pot ser temporal, espacial, pot ser una descripció d'un o més personatges o un ambient... o ens pot donar qualsevol informació que sigui important per a l'escriptor i que serveixi de referència al lector, com ara el punt de vista narratiu.

Un començament ha d'estar perfectament mesurat; ha de contenir la dosi d'informació justa i necessària; ni més ni menys. Quina és la dosi d'informació justa i necessària? És just el punt que no deixa indiferent el lector, és a dir, el punt en què el lector té prou informació per decidir si ha de continuar o no la lectura. Ara bé, això no significa que un començament hagi de ser la síntesi argumental de l'obra. L'objectiu principal d'un començament ha de ser no deixar neutre el lector: es tracta d'avançar el contingut, però sense dir-ho tot. Així, aquest "avançar sense dir" provocarà la dependència del lector (enganxament), o bé l'abandonament de la lectura. Potser tenir tant en compte el començament per decidir continuar o abandonar una obra no és un bon sistema de lectura, ja que sovint ens perdem grans obres literàries; si més no, és la realitat.

Quan comença una novel·la? David Lodge al seu llibre *L'art de la ficció* ens diu que aquesta pregunta és gairebé tan difícil de contestar com saber quan es converteix en persona l'embrió. Abans s'ha fet referència al començament com un dels factors decisius a l'hora de captar l'atenció del lector (*captatio benevolentiae*). Però... ens hem de plantejar: quan comença en realitat una obra literària? Comença en l'escriptor? En el primer pensament que l'escriptor va tenir sobre el que més tard esdevindria una novel·la, un relat...? Tot escriptor té el seu mètode de treball, i abans de començar a redactar l'obra, és probable que dissenyi un esborrany, un esquema... Aquesta preparació ja es pot considerar començament?; de fet és la primera informació, és l'inici i el principi de la creació. Podem dir que a aquest començament només hi pot accedir l'escriptor, per tant forma part de la concepció de començament de l'escriptor. Per un lector el començament d'una novel·la no serà el plantejament que ha fet l'escriptor abans d'elaborar-la, perquè per començar, no sap quin mètode ha fet servir abans de disposar-se a escriure. El començament per un lector partirà del material tangible que posseeixi, és a dir, la pròpia obra d'art. Tot i així, el límit del començament no està del tot clar, és un horitzó difuminat. Ara bé, partint del fet que el començament per un lector no existeix sense un material físic, ens podem plantejar: pot un pròleg considerar-se un començament? Si tenim en compte que tot allò que ens dóna o ens avança informació sobre l'obra és començament, llavors sí. D'altra banda, si entenem com a començament el principi físic de la cre-

ació literària, un pròleg no serà un començament, només una simple informació complementària.

Quan s'acaba el començament d'una novel·la? No podem establir uns límits concrets per separar el que considerem començament del que considerem la trama o la història. És evident que tampoc podem parlar de paràgrafs, ni de pàgines, ni de capítols, per establir una llei general a l'hora de localitzar un començament. En molts casos, aquest límit és prou clar i evident com ara el conte de la Caputxeta Vermella a *Contes per a nens i nenes políticament correctes* de James Finn Garner: "Vet aquí que una vegada hi havia una persona jove que es deia Caputxeta Vermella i que vivia amb sa mare a la vora d'un gran bosc". En aquest començament l'escriptor ens situa espacialment (a la vora d'un bosc), i a més ens presenta el personatge principal (Caputxeta Vermella), donant-nos

jecida y el vestido rojo le queda muy mal; es un vestido para el trabajo, para las luces de la escena; en esa pieza del hotel se convierte en una especie de cógulo repugnante". On s'acaba aquest començament? Potser al primer punt? Amb aquesta informació sabem que existeix una relació entre Dédé i Johnny, que es troben en un hotel, que possiblement són els protagonistes, que succeeix per la tarda, i que existeix una relació entre el narrador i els personatges esmentats. Per tant, ens trobem amb un narrador homodiegètic i extradiegètic, és a dir, forma part de la història, però no és la seva narració. Ara bé, és suficient aquesta informació per considerar-la començament? O potser és excessiva? És evident que si seguim llegint coneixerem més coses: on viuen exactament els protagonistes, en quines condicions... però... tota aquesta informació forma part del començament, o ja és part de la tra-

possibles tipus de començaments:

- Descripció oblidada d'un paisatge rural o urbà que ha de ser l'escenari principal de la història.
- Enmig d'una conversa.
- Presentació enlluernadora que el narrador fa de si mateix.
- Autobiografia.
- Reflexió filosòfica.
- Amb un personatge en un perill extrem.
- Amb una "història marc" que exposa com es va descobrir la història principal.

Tot i així, és evident que l'autor no ens ho presenta com una llista tancada, sinó més aviat com una mostra de diferents exemples de començaments. També podem parlar de començaments que només tenen la funció d'ubicar al lector donant unes referències determinades que facilitaran al lector la comprensió del relat. Aquest tipus és molt propi dels contes (*La Caputxeta Vermella* o *Els tres porquets* en són un cas clar).

Contràriament, ens podem trobar casos de començaments que a més d'exercir aquesta funció aclaridora, formen part de la trama. Aquest seria el cas de *El perseguidor*, esmentat anteriorment, que a més d'informar-nos de qüestions com: protagonistes, estat d'un dels protagonistes, on es troben i punt de vista narratiu; ens adonem que començament i trama estan barrejats: "Dédé me ha llamado por la tarde..." És a partir d'una trucada que el narrador ens explicarà una sèrie de situacions.

Un altre cas podria ser el començament amb doble funció que trobem a *En la colonia penitenciaria* de Frank Kafka: "Es un aparato singular -dijo el oficial al explorador, y contempló con cierta admiración el aparato, que le era tan conocido". Comença en forma de diàleg i a més ens informa de coses com: un oficial i un explorador que mantenen una conversa sobre un aparell, i que es tracta d'un narrador omniscient que no està dins la història, però sí dins la narració (heterodiegètic i intradiegètic).

Un relat també pot començar sense ubicar el personatge i sense començar la història. Aquest fet provoca desorientació en el lector, trencament d'expectatives, i sovint l'abandonament de la lectura. En aquests casos és necessari llegir un parell de pàgines per arribar a lligar caps i poder seguir bé el text. Un cas és el Manual de instrucciones de Julio Cortázar que s'inclou dins *Historias de cronopios y de famas*: "La tarea de ablandar el ladrillo todos los días, la tarea de abrirse paso en la masa pegajosa que se proclama mundo, cada mañana topar con el paralelepípedo de nombre repugnante, con la satisfacción perruna de que todo esté en su sitio, la misma mujer al lado, los mismos zapatos, el mismo sabor de la misma pasta dentífrica, la misma tristeza de las casas de enfrente, del sucio tablero de ventanas de tiempo con su letrero "Hotel de Belgique". Aquesta enumeració, que es correspon amb el primer paràgraf, pot desesperar el lector perquè no sap de què li està parlant, de tot i de res. Aquest començament ens dóna molta informació, massa, i el lector no sap quina ha de se-

"David Lodge a 'L'art de la ficció' ens diu que el començament d'una novel·la és un llindar que separa el món real que habitem del món imaginat pel novel·lista. Per tant, existeix una voluntat de transmetre al lector allò que l'autor ha dissenyat, i l'obra és l'intermediari"

a conèixer algunes característiques com: que és una persona jove, i que vivia amb sa mare. Ens adonem que apareix un narrador omniscient que no està dins la mateixa història, però sí dins la narració, per tant es tracta d'un narrador heterodiegètic i intradiegètic. Per tant el començament es correspondria amb el primer paràgraf, i és a partir del segon que es comença a desenvolupar la trama: "Un bon dia sa mare li va demanar que..." Amb la informació que ens dóna aquest començament, ja estem preparats per entendre i associar la informació que ens trobarem al llarg de l'obra.

D'altra banda, aquest límit no és tan clar en relats com *El perseguidor* de Julio Cortázar: "Dédé me ha llamado por la tarde diciéndome que Johnny no estaba bien, y he ido enseguida al hotel. Desde hace unos días Johnny y Dédé viven en un hotel de la rue Lagrange, en una pieza del cuarto piso. Me ha bastado ver la puerta de la pieza para darme cuenta de que Johnny está en la peor de las miserias; la ventana da a un patio casi negro, y a la una de la tarde hay que tener la luz encendida si se quiere leer el diario o verse la cara. No hace frío, pero he encontrado a Johnny envuelto en una frazada encajado en un roñoso sillón que larga por todos lados pedazos de estopa amarillenta. Dédé está enve-

ma? La resposta a aquesta pregunta és molt personal i respon a la concepció de començament de cada individu.

David Lodge a *L'art de la ficció* ens diu que el començament d'una novel·la és un llindar que separa el món real que habitem del món imaginat pel novel·lista. Per tant, existeix una voluntat de transmetre al lector allò que l'autor ha dissenyat, i l'obra és l'intermediari. Aquesta distància abismal que hi ha entre escriptor i lector es cobreix mitjançant l'obra; i és just el començament que separa el món real del lector, el món que vivia abans de dur a terme l'operació de llegir, del món literari que l'escriptor ha escrit. L'operació de llegir serà molt important a l'hora d'endinsar-nos en el món imaginat pel novel·lista, i per tant a l'hora de superar (entès com el fet de continuar la lectura) qualsevol d'aquests començaments, que Lodge anomena llindar separador del món real i del món imaginat.

Com pot començar una novel·la? No podem crear una llista tancada de tipus de començaments, ja que el número és il·limitat. Podem fer classificacions, però cada començament, tot i que pot assemblar-se a un altre en la forma o el contingut, sempre té alguna qualitat que el fa únic.

David Lodge fa una enumeració de